

„Férjezett tanítónők ne tanítsanak!”

Frank Tamás

Köztudomású, hogy az I. világháborút követően megváltozott a korábbi tanító/tanítónői arány a népiskolai tanítóság soraiban. Ennek egyik magyarázata, hogy a férfi tanítók jelentős részét az I. világháború alatt besorozták, és a frontvonalon harcolva elhunytak, vagy súlyos sebesüléssel hazatérve már nem tudtak a praxisban elhelyezkedni. A vizsgált időszakra vonatkozóan további magyarázatként szolgálhat, hogy a Tanácsköztársaságban aktív tanítók – akiknek többsége férfi volt – később a B-listázás révén kiszorultak a tanítóság soraiból. További magyarázatként szolgálhat, hogy a tanítónővé válás olyan társadalmi-gazdasági státuszváltozást jelenthetett egyes családok számára, mely kívánatos volt a családi költségvetés, a megélhetés tekintetében. Továbbá egyes középosztálybeli családok lánygyermekének a „közel értelmiségi” pozíciót biztosító tanítói szakma elérése ideális volt. Nem tekinthetünk el attól a tényről sem, hogy családfenntartóként a férfi tanítók nem tudták a jövedelmükből eltartani családjukat, így pályaelhagyók lettek. Utóbbi nem lehetett gyakori, mivel a korszakban kevésbé volt jellemző a tudatos hivatásváltás.

Az 1920-as években a praxisban tevékenykedő tanítónők aránya 40 százalék volt. Az arányok érzékeltetését, a tendenciát láttatja, hogy a háború előtt a tanítónők aránya 31 százalék volt, majd a háború alatt már elérte az 50 százalékot, amely a vizsgált időszakban konstans 40 százalék körüli érték lett (Asztalos, 1928). A tanító- és tanítónőképzők száma az 1921–1922 években eggyel emelkedve elérte a 43 intézményt, melyből 20 tanítóképző, 23 tanítónőképző volt. Az intézményszámban látható eltérés jól éreztette hatását a tanítónőképzők hallgatói létszámában is: a női tanítójelöltek aránya 58 százalék volt ekkor (Asztalos, 1926).

Társadalompolitikai háttér

A turbulens belpolitikai helyzet mellett igen komoly gazdasági válságot élt át az új határok közé szorított ország. Ezen túl a trianoni határon túlra került magyar ajkú, magyarnak valló lakosok százezrei vándoroltak az anyaországba. Regisztrálások alapján 350 ezer, de egyéb becslések szerint inkább közel félmillió ember hagyta el a trianoni döntés következtében a határon túlra került otthonát és migrált az anyaországba (Bruckner, 2017). Romániából közel 197 000 ember települt át Magyarországra (Eördögh, 2000). A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területéről közel 45 000 ember (A. Sajti, 2008). A Bethlen-kormányzat az ő támogatásukat (állás, lakhatás) prioritásként kezelte és a közöttük lévő tanítók álláshoz juttatása is fontos politikai cél volt, mely a tanítónők soraiban is éreztethette hatását. Az állam a repatriáltak jelentős részét juttatta – különösen a képzett, magasan kvalifikált vagy magas társadalmi státusszal rendelkezőket – álláshoz (Az Est, 1920. november 6).

Annak ellenére, hogy az I. világháború alatt a háttországban maradt nők tanúbizonyságát adták, hogy egy-két igen fizikális munkakört kivéve, teljesértékű, a férfiakéval megegyező minőségű munkavégzésre képesek, a Horthy-korszak első éveitől érzékelhető a nők szerepvállalására vonatkozó fordulat, visszarendeződés. Az emancipációs törekvések eredményei szinte semmivé váltak, és csak egy szűk társadalmi réteg számára volt elérhető a konzervatív feminizmus irányzata (Sipos, 2005), mely-

nek keretében az ágensek a nők számára is elérhető egyetemi képzést és a politikai választójog elérését óhajtották. Ennél is konzervatívabb volt a konzervatív antifeminiizmus ideája, mely a tradicionális női szerepeket tudta csak elfogadni. Természetesen messze nem homogén vagy netán kétpólusú a nőemancipációs programok horizontja és tagjaik világlátása. A konzervatív politikai fordulat egyértelműen éreztette hatását a munkaerőpiacon is.

Kutatás elméleti kerete, kérdései

A korszakban a kizárólagos tömegkommunikációs médium az írott sajtó volt, összességében többszázézes, milliós olvasótáborral rendelkeztek, így vitathatatlan a legolvasottabb politikai napilapok véleményformáló szerepe. Ebből következően vizsgálendő, hogy az orgánumban a tanítónőkről megjelenő tartalmak milyen témák mentén jelennek meg az olvasók számára: mely korosztály esetében ideális a szerepvállalásuk; szaktudásuk összehasonlítható-e a férfitanítókkal, mennyire hatékonyan képesek fegyelmelni, a társadalmi elfogadottságuk mennyire segíti őket a munkavégzésben? Milyen a megjelent tartalmak viszonyulása a tanítónőkhöz? Vizsgálendő, hogy megjelenik-e a saját hangjuk, véleményük, továbbá, kik képviselik a tanítónők érdekeit, hogyan artikulálódik az ő szakmai véleményük?

A korszakra jellemző sajtóélet, illetve a sajtótörvények és a cenzúra is befolyásolta a tartalmak megjelenését. Utóbbi esetében a vizsgált témakör, a tanítóság és azon belül a tanítónők reprezentációja nem került a cenzúrát végzők látókörébe. A napilapok jellemzően kapcsolódtak valamely politikai platformhoz, különböző gazdasági és politikai erőterhez, amely nemcsak a téma publikálásánál, hanem leginkább a magyarázatánál, értelmezésénél érvényesült (Püski, 2011), illetve az orgánumban profilja, orientációja érvényesül egy-egy téma nem-publikálásakor is, tehát a reprezentáció hiányakor is.

Korábbi kutatásaimmal szemben olyan kvalitatív mélyfúrást végeztem, amelynek révén egyetlen naptári év explorálását végeztem el jelentős példányszámú és különböző orientációjú lapok révén. A triangulációt érvényesítve – az eltérő politikai irányultság által – a politikai bulvárlapok közül az 1910-ben indult és hatalmas sikert elérő kormánykritikus *Az Est*, a klasszikus politikai lapok közül a kormányközeli *Pesti Hirlap*, a képes, politikai napilap, a *Kis Ujság*, a *Friss Ujság*, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt lapja, a *Népszava*, valamint a Kisgazdák és Földművesek lapja, az *Uj Barázda*, valamint a katolikus klérushoz köthető *Uj Nemzedék* című orgánumban alkották a korpuszt. A kutatás időbeli kerete: 1921. január 1. és december 31. Politikai szempontból változatos év önmagában nem determinálja a további évek tanítónőkről megjelenő tartalmainak mintázatát, így ez a kutatás limitációja. A korpuszba került hét orgánumban sokszínűségével az adott évre vonatkozóan viszont releváns. Kvalitatív elemzésünket segítette a neveléstörténeti, pedagógiai kutatásokban mások által is használt tartalomelemzés és az azt támogató MAXQDA-program (Sanda, 2008; Pelesz, 2020; Valentné, 2020; Valentné, Frank, 2021; Ladnai, Ladnai, 2022).

Kutatás eredménye

A tartalomelemzés során néhány publikációs területet lehetett azonosítani. Ezek a B-listázással kapcsolatos tanítónői elbocsájtások, a gazdasági nehézségek miatti tanító-

női elbocsájtások ötlete, az intézményvezetők megjelenése és a kriminalizálódott tanítók.

A B-listázás az I. világháborút, majd a sikertelenül végződött Tanácsköztársaságot követően az 1920-as évek elején kibontakozó intézkedéssorozat volt, amelynek a gazdasági okokon túl – az ország katasztrofális gazdasági állapota, a költségvetési teher csökkentése – politikai célja is volt: az állam szempontjából nem kívánatos személyek eltávolítása a közigazgatásból. Ennek módjáról és keretéről előbb az 1920. évi XI. törvénycikk, majd az 1923. évi XXXV. törvénycikk rendelkezett (Rapali, 2022), amelynek következtében a tanítóság soraiban a „megbízhatatlan tanügyi szakembereket” vegzálás, és a pályáról eltávolítás réme fenyegette.

Már 1921 februárjában a fővárosi közgyűlésen szóba került, hogy az alkalmazottak jelentős részét el kell bocsájtani, különösen a tanítók helyzetén és megítélésén volt a fókusz (Friss Ujság, 1921. február 6.). A tanítók szakmai megítélését nehezítette a forradalmak idején tapasztaltak, amely különösen a budapesti tanítóságot stigmatizálta: „sok iskolában, különösen a fővárosban politikát és gyűlölséget csöpögtetnek be a gyermeki szívekbe stréber (...) tanítónők, megméltelyezvén az ifjú nemzedék lelkiületét.” (Friss Ujság, 1921. június 10.) Budapest költségvetésének tárgyalásakor Szőke Gyula képviselő helyteleníti, hogy igen sok tanítónő nem dolgozik, és a főváros egyik legfontosabb feladata lenne a státuszok rendezése. Ugyanezen ülésen Petrovác Gyula képviselő sérelmezi, hogy a tanügyben igen sok a zsidó tanító és tanítónő, amely nem támogatható, sőt úgy véli, hogy „nem kell zsidó tanítót egyetlen egyet sem tűrniünk meg az iskolákban. Most van mód a tisztogatásra!” (Pesti Hirlap, 1921. július 13.) A főváros, különösen oktatási tanácsnokának, Zilahi-Kis Jenőnek aktivitás figyelhető meg ebben az időben. A közgyűlési felszólalásoknak gyorsan érvényt szerez: több száz tanító és tanítónő elbocsájtásáról döntött, így 1921 nyarán a főváros felmondott 165 szaktanítónak és tanítónőnek (Friss Ujság, 1921. július 30.). Észlelve a munkaügyi problémákat különböző jogi manőverekkel próbálta meg ellehetetleníteni a bírósági felülvizsgálatot Budapest mint munkáltató. A jogi anomáliák miatt „nem akarja megvárni az elbocsátott tanítónők fellebbezésének eredményét” a tanácsnok így mielőbb kiírta az új állaspályázatokat (Az Est, 1921. október 15.). A Kis Ujság rögzíti, hogy 166 zsidó tanítónő elbocsájtása megtörtént, és éppen ezért a „budapesti izraelita hitközség megbízta dr. Dombóvári Géza budapesti ügyvédet, hogy az elbocsátott tanítónők ügyét bírói jogsegélyigénybe vétele által is lássa el” (Kis Ujság, 1921. augusztus 5.). A Népszava szerint az igazolóbizottságok által korábban felmentett tanerők esetében a zsidó vallásuk miatt mozdították el a szaktanítónőket és az igazgatókat, akik Polónyi Dezső ügyvédhez fordultak (Népszava, 1921. augusztus 27.). Az Uj Nemzedék a fővárosi elbocsájtások problémakörét más aspektusból mutatja be. Tárgyszerűen közli a főváros által meghirdetett álláshelyek számát (376), a jelentkezés módját, amelyre tanítónők is jelentkezhetek, és kiemeli, hogy a pályázatokon azok is részt vehetnek, akik önhibájukon kívül (hadifogság) nem tudnak pályázni. Látható, hogy a hadifogságban vagy egyéb háborús cselekmény miatt pályázni nehezen tudó férfitanítókat kifejezetten támogat(na) a pályázató. Az Uj Nemzedék politikai preferenciája jól érzékelhető abból is, ahogyan reflektál Az Est-cikkekben és más orgánumban megjelentekre, az elbocsájtások diszkriminatív jellegét exponáló tartalmakra: „óriási túlzás tehát a sajtó egy részéről, mikor erőszakos és nagyszabású változásról beszél. A megüresedett állások nagyobbik fele normális úton kerül pályázat alá s csak kis része szabadult fel elbocsátás után.” (Uj Nemzedék, 1921. november 10.).

A tanítónők múltbeli tantermi megnyilvánulásának új kontextusba és így büntetőjogi keretbe ágyazása nem volt egyedi. A bírósági tárgyaláson elhangzottak szerint „az izgatást a tanítónő állítólag azzal követte el, hogy a diktatúra alatt az iskolában a hittanóra helyett megtartott szociális ismeretterjesztő órán a gyermekek előtt arról beszélt, hogy miért kergették el a királyt” (Népszava, 1921. április 16.). A forradalmi hullámban betöltött szerep vizsgálatakor a bizottságok gyakran bizonyítékok nélkül is pályáról való kizárással büntette a hírbe hozott tanítónőket is. A budapesti pedagógusok, köztük tanítónők elbocsájtásának ügye jelentős támogatásra talált az ellenoldali politikai pártok részénél. A Nemzeti Polgári Párt vezetése, Ugron Gáborral az élen utcai demonstrációt is szervezett érdekükben (Friss Ujság, 1921. szeptember 8.).

A politikai elköteleződés alkalmanként szakmai elismeréssel is párosulhat. Az említett Zilahi-Kiss Jenő „a háború és kommunizmus mértéktelen lelki rombolásainak enyhítése” témában már korábban is tartott előadásokat. A tanácsnok intézményes, szervezett keretek között kívánja a nemzeti érzéseket erősíteni a gyerekekben, így ennek céljából Majorné Papp Mariska író-tanítónőt kérte fel, hogy rendszeres időközönként víg és komoly, de mindenekfelett nemzeti érzületű darabot rendezzen (Pesti Hirlap, 1921. augusztus 14.).

Az elbocsájtás réme már csak azért is fenyegette a közalkalmazott tanítónőket, mert az ország gazdasági helyzete miatt felmerült azon pedagógusnők elbocsájtása, akiknek férje szintén állami alkalmazott. A felvetés szakmai megítélésén túl az állam felelős, etikus munkaadói attitűdjének elvárása is megjelent a publicisztikák egynémelyikében, hiszen „a régi kenyeret addig elvenni nem lehet, míg helyette újat nem adunk. Ez igazságot a nőkkal szemben is alkalmazni tartozunk. De ha a dolgozó nőtől elvonnák a kenyerét azért, mert férjhez ment egy közalkalmazotthoz, ennek súlyos erkölcsi következményei lennének”. (Pesti Hirlap, 1921. április 10.) A helyzet értelmezése nem egyértelmű, hiszen a korábban említett konzervatív feminista vagy antifeminista ideológia mellett olyan nőemancipációs folyamatok is megjelentek, melyek keretében a tanítónői pálya választása egy identifikációs folyamat eredménye és nem a konzervatív nőmozgalom elleni kiállás. A cikkben visszaköszön azon szempont is, hogy a tanítónők egy része egzisztenciális, gazdasági okok miatt végezte el a tanítóképző intézetet és vállalt azonmód munkát, illetve a korábban megszerzett tanítói oklevelét felhasználva az új gazdasági helyzet miatt helyezkedett el a praxisban és nem a hivatástudat miatt.

A férjzett tanítónők munkaerőpiaci jelenlétére a *Pesti Hirlap* egy szeptemberi cikkben is kitér, mégpedig az Egyesült Államok-beli, azon belül is New York oktatását bemutató tartalomban. A tanítónők házasságkötése okán arról értekeznek a szerző – reflektálva a hazai diskurzusra – „mihelyst pártába kerülnek, a törvény értelmében lemondani tartoznak” az állásukról. A hazai konzervatív szemlélet – bár fordított megközelítéssel – is detektálható, amikor a jogi eszközzel kényszerített lemondást értelmezi a szerző: „a férjes tanítónő nem tudja már az egyéb családi gondok miatt minden érzését és erejét a növendékeire fordítani” (Pesti Hirlap, 1921. szeptember 8.), így joggal vélelmezzük, hogy az amerikai férjzetté vált tanítónők jogi eszközökkel kikényszerített pályaelhagyása legalább két célt mindenképpen szolgálhatott és így mintát is adhatott a hazai képviselőinek: egyrészt a vélt családi feladatokban megvalósuló kiteljesedést prioritásként gondolja, valamint a felszabaduló álláshelyek rekrutációs folyamatának kontrollját megvalósíthatja. A hazai sokszínű nőemancipációs aktivitás nemcsak ideológiai alapokon nyugodhat, hiszen a tanítónőként dolgozó nő jelenléte pusztán egzisztenciális kérdés is lehet. Továbbá a normakövető emancipáció képvi-

selői sem a társadalmi ellenállást látják tanítónői szerepükben, hanem elhivatottságot (Sárai Szabó, 2014). Az év végéhez közeledve a kormányközeli *Pesti Hirlap* közli a férjezett tanítónőkkel szembeni markáns véleményt, amely a gazdasági helyzet rosszabbodásával párhuzamosan szigorúbbá vált. A megoldást sokan abban látnák, ha minden olyan tanítónőt, akinek férje „*orvos, vagy legalább a VIII. fizetési osztálynak megfelelő állású, akármilyen jellegű alkalmazott, el kell bocsátani, mert ezek még mindig jobban meg tudnak élni*”, mint más családok. Az álláspont a korábbi hónapokhoz képest szigorodott, mivel a javaslat párfogói már nemcsak az állami állásban lévő férfiak esetében, hanem akármilyen jellegű és legalább VIII. fizetésű osztályban lévő férj esetében a tanítónők munkaviszonyának megszüntetését javasolná (*Pesti Hirlap*, 1921. november 15.).

Az előző tartalomhoz illeszkedik a tanítónői munka társadalmi megítélésének érdekes tükré, mely a *Pesti Hirlap*ban jelent meg, és az Egressy úti gazdasági tanfolyam és a szomszédságában a gyakorlati képzési helyszínt biztosító önálló községi népiskola kertészetét mutatja be. A virág- és dísznövénytermesztést, a zöldség- és gyümölcsstermesztést tanuló lányok jövőbeli szakmai kilátásait helyezi párhuzamba a tanítónői hivatással: „*bizonyára valamennyien sokkal jobban és egészségesebb viszonyok közt élnek, mint ha (...) túlszűfolt tanítónői pályára képezték volna ki magukat s irodában vagy a katedrán görnyedve kellene megkeresniök a mindennapi kenyerüket.*” (*Pesti Hirlap*, 1921. június 19.)

Az intézményvezetőnő szerepe: egy új játszótér átadása kapcsán Csongor Aranka polgári iskolai tanítónő szavait olvashatjuk azzal kapcsolatban, hogyan jött létre a szegény gyermekek játszótere a Fasorban (*Uj Nemzedék*, 1921. október 19.), és egy szakmai tárgyú cikkben szólal meg a rákospalotai leányjavító intézet vezetőnője, Dwelly Mária (*Uj Nemzedék*, 1921. október 22.). A riport érdekessége, hogy a leánynevelőben dolgozó tanítónők áldozatos munkájának bemutatása mellett az intézetnek a Tanácsköztársaságban betöltött feladatára is kitérnek. A kommün alatt ugyanis illusztris fogvatartottjai voltak a leánynevelőnek: Bernolák Nándor népjóléti miniszter, Vass János, a Károlyi-kormány minisztere, Széchenyi György gróf, Szentkirályi Béla volt főkapitány (*Uj Nemzedék*, 1921. október 22.), és az intézet vezetője, Dwelly Mária a vörösuralom alatt is pedagógiai feladatként tekintett a felügyeletére bízott potentátokra. A szakmai munka és a kormányzat támogató attitűdje az Augusztatelepi iskola vezetőinek bemutatásán keresztül érhető tetten, amelyet 1921 februárjában nyitottak meg (Kis Ujság, 1921. február 26.). A bölcsőde vezetője egy menekült postafelügyelő felesége, Szabó Kálmánné, a napköziotthon vezetője, Bobik Mátyásné, az iskola vezetője Berlánszky Sándorné, aki öt tanítónővel és egy óvónővel látja el a munkát. Fizetésük 1000 korona, mely mellé egyéb kiegészítés nem jár. A munkakörülmény – a fizetéshez hasonlóan – nivótlan (*Pesti Hirlap*, 1921. november 23.). Amennyiben a szöveg explicit tartalmán túllépünk, mely egyébként piedesztálra emeli mind az intézményben dolgozó tanítónőket, mind a fenntartót, az államot, érdemes az információk mögé tekinteni. Az Augusztatelep egy barakkvárosrész volt Kőbányán, amely a legnehezebb sorsú, nélkülöző, szinte nyomorban élőknek nyújtott valamelyest lakhatást, főleg a korábban vagonlakóknak. A közművesítés teljes hiánya jellemezte a helyszínt, ahol a munka feltételei is hasonlóak voltak.

De nem csak a praxisban tevékenykedő pedagógusnők életkörülményei voltak néha kilátástalanok. Az idős tanítónők szociális helyzetét erős társadalomkritikai zöngével mutatja be azon tudósítás, amely a Mária-Dorothea Egyesület által fenntar-

tott Tanítónők Háza nyugdíjasotthonban élő idős tanítónők életébe enged betekintést. Az intézet létrejötté Zirzen Janka, a hazai nőoktatás egyik élharcosa és Péterfy Sándor, tanítónőképző-intézeti tanár kitartásának köszönhető. (Az épület az Orczy út 5. szám alatt található a mai számozás alapján.) Az életkörülményeket nagy nehézségek árán biztosító intézetben lakó agg tanítónők közül többen is magasan kvalifikáltak, pedigük kiemelkedő, hiszen egyikőjük *„nagyszerűen beszél franciául, németül, angolul és ennek a tudományának még most is hasznát veszi”*, másik nyugdíjas tanítónő pedig *„nagyon szépen zongorázik még, leckéket azonban azóta nem tud adni, mióta az otthon zongoráját eladták”*. A sorok között egyértelműen kiolvasható, hogy a több évtizedes szakmai múlttal rendelkező tanítónők anyagi okok miatt idős koruk ellenére magántanítást vállalnak, vállalnának, amennyiben erre lehetőségük adódik. 1921-ben a pedagógusok 90 százaléka nem rendelkezett hivatalosan másod-, harmadállással, akik igen, azok is alapvetően vezetők voltak, vagy ingyenes munkavégzést vállaltak a praxisban. Igen nyíltan fogalmazta meg társadalomkritikáját a menekült tanítónőből intézetvezetővé vált Felicián Viktória: *„Többen az otthon lakói közül előkelő családoknál nevelőnősködtek, azonban az illetők még egyetlenegy esetben sem segítettek gyerekeik egykori tanítónőjén”* (Uj Nemzedék, 1921, november 24.). Az anyagi nehézségek az aktív tanítónőket is rákényszeríti arra, hogy másod-, harmadállásokat vállaljanak a tanítás mellett, hiszen van olyan, aki *„délelőtt tanít, délután kalapszalokban van, este meg moziban zongorázik”* Budapesten (Uj Nemzedék, 1921. december 8.), de a gazdasági helyzet annyira súlyosnak tekinthető már ekkor, hogy nem kirívó és nem elítélendő, ha főállása mellett *„egy tanítónő cipőtalpalással foglalkozik”* a megélhetése érdekében (Uj Barázda, 1921. április 10.). A cikk – bár Budapestre vonatkozóan mutatja a mellékállások iránti igényt – felveti, hogy a kisvárosi, tanyai közegben tevékenykedő tanítónők esetében, milyen kiegészítő kereseti lehetőségek adódhatnak.

A vesztes háború és annak révén Trianon, majd a forradalmi hullám politikai hatásain túl a közegészségügy helyzete is a politikai diskurzus részévé vált, például a vagonlakók áldatlan helyzete okán. Bár a gazdasági helyzet miatt alapvetően megszorítások érvényesültek, a kormányzat törekedett az egészségügyi ellátás szélesítésére, mivel ezzel ellenpontoszni kívánta a kommun és a szociáldemokraták egészségpolitikai agendáját (Cora, 2019). Ebbe a folyamatba illeszkedett, hogy az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap (OTBA) 1921-től a közalkalmazottak és köztisztviselők részére folyósított járadékot, amelynek keretében bizonyos esetekben receptköteles gyógyszereket kedvezménytel vásárolhatták az arra jogosultak, köztük a tanítók és tanítónők is. A törvény végrehajtása nem volt gördülékeny. A probléma abból fakadt, hogy az Alap a gyógyszerészszakmával nem egyezettett, így *„a gyógyszer a tisztviselői, receptekre ma még nem szolgáltatják ki”* (Uj Nemzedék, 1921. november 17).

A szakmai munka egyoldalú megítélése, illetve a nők önrendelkezésének, emancipációs törekvéseinek és ezen belül a ruhaválasztásnak szakmai tevékenységgel összekapcsolódó kritikája egy amerikai cikkből átvett tartalomnál figyelhető meg. A New York-i tanítónők lezser ruházatában látják egyesek *„a tanítás sikerének csökkenését”* és amikor a *„tanítónők rövid szoknyát viselnek ezzel nem keltenek jó hatást a gyermekekben.* (Pesti Hírlap, 1921. június 15.) A modernitás és a normakövetés óhaja köszön vissza azon cikkben, amely a tanév végi bizonyítványosztást említi: a *„leány növendékek virágadományokkal járultak érdemes tanítónőik elé, hordván egyesével, csomójával, sőt cserepestől is a nyíló virágokat.”* (Pesti Hírlap, 1921. július 1.)

Egy korábbi kutatásom során egyértelművé vált (Frank, 2024), hogy a tanítók és tanítónők a kriminalisztika vonatkozásában is megjelentek a lapok hasábjain. Bűnelkövetőként és áldozatként. Az 1921. év esetében a közlekedési balesetek elszenvedőiként olvashattunk legtöbbször a tanítónőkről, de előfordult erőszakos cselekmény velük szemben (Kis Ujság, 1921. október 5.) és általuk elkövetve is.

Összegzés

Az 1921. év politikai szempontból izgalmas időszaka volt hazánknak, hiszen gr. Teleki Pált majdnem egy évtizedig aktív gr. Bethlen István követte 1921. április 14-től a miniszterelnöki székben. A trianoni szerződést a nemzetgyűlés 1921-ben cikkelyezte be a hazai jogrendbe. A gazdasági nehézségek, a háborús jóvátétel fizetése, a százezres létszámú vagonlakók, az inflálódó magyar fizetőeszköz mind nehezítette az ország helyreállítását. Az oktatás is nehézségekkel küszködött, hiszen a lelki trauma mellett az iskolaépületek jelentős része is megsérült vagy katonai célra vették igénybe. A forradalmi hullámban részt vettek elszámoltatása éveig tartott és elhúzódott egészen a húszas évek első harmadáig. A tanítónőkről megjelent tartalmak néhány téma köré szerveződtek, amelyek a B-listázás; elbocsájtás, áldozattá válás és bűnügyi elkövetés; a megélhetési nehézségek területe. Bár nem volt célunk a lapok összehasonlítása, egyértelműen kimutatható, hogy az orgánumok politikai preferenciáival beazonosítható módon kerültek az újságolvasók elé a tanítónői témák. Az *Est* hangsúlyosan a B-listázással sújtott zsidó tanítónőket emelte a fókuszba. A kormányközeli lapok ezt kevésbé hangsúlyozták, inkább a nő intézetvezetők által irányított intézmények bemutatása jelent meg oldalain. Sporadikusan publikálták – gazdasági helyzetre hivatkozóan – a férjzett tanítónők elbocsájtásának ötletét, amely mögött a konzervatív nőmozgalom eszméje sejlik fel.

Felhasznált irodalom

- A. Sajti Enikő (2008): A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került magyarok (1918–1921). In: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk. Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Bp., 44–47. http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbssegkutatas/pdf/I_fej_06_Sajti.pdf
- Asztalos József (1926): Közoktatásunk legfontosabb adatai 1920/21-től 1924/25-ig. Magyar Királyi Statisztikai Szemle. 4(6), 339–345. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/1926/1926_06/1926_06_0339_0345.pdf
- Asztalos József (1928): Elemi népoktatásunk újabb fejlődése. Magyar Királyi Statisztikai Szemle. 6(12), p1269–1308. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/1928/1928_12/1928_12_1269_1308.pdf
- Bruckner Éva (2017): Vagon- és barakkvárosok. A trianoni utódállamok menekültjeinek életkörülményei. A trianoni utódállamok menekültjeinek életkörülményei. Polgári Szemle, 13. évf. 1–3. szám, 2017, 243–255., DOI: 10.24307/psz.2017.0921
- Cora Zoltán (2019): A szociálpolitika és a társadalombiztosítás fejlődése a két világháború közötti időszakban. In: Cora – Kiss – Olasz (szerk.): Fejezetek a magyarországi társadalom- és szociálpolitika történetéből. Tanulmányok és szövegek a kiegyezéstől a rendszerváltásig. 1. kötet: A kiegyezéstől a második világháború

- végéig (1867–1944). Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar, Szeged, 245–267.
- Eördögh István (2000): Erdély román megszállása 1916–1920. *Lazi Bt.*, Szeged
- Frank Tamás (2024): Népiskolai tanítók sajtómegjelenésének mintázata a kurrens politikai napilapokban 1921-ben. *Iskolakultúra*. 34(6) 31–48.
- Ladnai Attiláné – Ladnai László (2022): Kérdőív a Positive Education (PE) indikátorainak megjelenéséről a Read Dead Redemption 2-ben. In: 9. IKT az Oktatásban Konferencia Paradigmaváltás az oktatásban és a tudományban. Tanulmánygyűjtemény. Újvidéki Egyetem magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 53–65. https://magister.uns.ac.rs/files/kiadvanyok/konf2022/ICT2022PDFs/006-LADNAI_ATTILANE_-_LADNAI_LORAND.pdf
- Püski Levente (2011): A parlamenti politizálás nyilvánossága a Horthy-korszakban. *Múltunk*, 2011(3) 64–82. Letöltés: <https://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/puskil11-3.pdf>
- Pelesz Nelli (2020): „Diákok öröme” – A Magyar Tanítójelöltek Lapja. In: Fodor, József Péter; Mizera, Tamás; Szabó, P. Katalin (szerk.): A tudomány ekként rajzolja világát: Irodalom, nevelés és történelem metszetei II. Tanulmánykötet Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Irodalomtudományi Osztály, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 82–99.
- Rapali Vivien (2022): Tisztogatás a közigazgatásban: a B-listázás. In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) "Ma demokráciát, holnap szocializmust": A diktatúra kiépülése és működése 1944–1956. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum, 102–107.
- Sanda István Dániel (2008): Számítógépes diskurzus- és tartalomelemzés: Új lehetőségek a pedagógiatörténeti kutatások területén. In: Pukánszky, B. (szerk.) A neveléstörténet-írás új útjai: A 2007. október 4-5-én Egerben rendezett neveléstörténeti szimpózium előadásai. Gondolat Kiadó, Budapest, 214–219.
- Sárai Szabó Katalin (2014): Normakövető női emancipáció A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. *Replika*, 85–86(1-2) 85–106. https://www.replika.hu/system/files/archivum/85-86_06_sarai_szabo.pdf
- Sipos Balázs (2005): „Asszonyfejjel férficélokért...” Olvasatok és ábrázolások egy újkonzervatív korszakról. In: Palasik Mária & Sipos Balázs (szerk.): Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs. A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon. Napvilág. Bp.
- Valentné Albert Éva (2020): Emlékezet- és élettörténeti kutatások a neveléstudományban. Iskolai narratívumok Sacré Coeur növendékek élettörténetében. In: Garai Imre, Somogyvári Lajos (szerk.): A 2020. január 11-i tudományos ülés absztraktkötete. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság Neveléstörténeti Albizottság, Budapest.
- Valentné Albert Éva – Frank Tamás (2021): Egy különleges epizód egy Sacré Coeur növendék élettörténetében. Az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus. In: Fodor R. – Karainé-Gombocz O. – Miklós Á. K. (szerk.): Pedagógiai változások – a változás pedagógiája III. Szaktudás Kiadó, Budapest, p225–232. https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1265/1/Pedagogiai_valtozasok_3.pdf

